

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد (M.Sc)

نام و نام خانوادگی دانشجو: سیده کلثوم منصوری در تاریخ ۱۳/۱۱/۱۸

رشته: اقتصاد کشاورزی

از پایان نامه خود با عنوان:

بررسی اثرات رفاهی حذف یارانه کود شیمیایی بر برنجکاران:

(مطالعه موردی شهرستان ممسنی استان فارس)

با درجه و نمره دفاع نموده است.

نام و نام خانوادگی اعضای هیات داوری

استاد راهنما	۱ - پروفسور جواد ترکمانی
استاد مشاور	۲ - دکتر سید نعمت اله موسوی
استاد داور	۳ - دکتر ذکریا فرج زاده
استاد داور	۴ - دکتر بهاء الدین نجفی
مدیر/معاونت پژوهشی	مراتب فوق مورد تایید است.
مهر و امضاء	

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

دانشکده کشاورزی-گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

گرایش: اقتصاد کشاورزی

عنوان:

بررسی اثرات رفاهی حذف یارانه کود شیمیایی بر برنج‌کاران :

مطالعه موردی شهرستان ممسنی استان فارس

استاد راهنما:

پروفسور جواد ترکمانی

استاد مشاور:

دکتر نعمت‌اله موسوی

نگارش:

سیده کلثوم منصوری

زمستان ۱۳۹۱

تقدیم به

تقدیم به مادرم که اسطوره عشق است،
پدرم که تکیه گاهی محکم برای زندگیم؛
خواهران و برادرانم که همراهانی صبور در زندگیم بوده اند...

تشکر و سپاس از

بر خود لازم می‌دانم از زحمات و راهنمایی‌های مشفقانه و عالمانه استاد ارجمند، جناب آقای دکتر ترکمانی که قبول راهنمایی‌های موسکافانه توأم با تجارب علمی، نگارنده را قرین الطاف خویش نمودند و همچنین جناب آقای دکتر موسوی که قبول مشاوره این پایان‌نامه را نمودند و همچنین جناب آقایان دکتر نخعی و دکتر فرج زاده بخاطر داورى و همکاری بی‌شائبه‌شان، از پدر و مادر عزیزم، برادران و خواهران عزیزم و همسرانشان، برادرزاده عزیزم محمدطه، از آقایان جناب مهندس بی‌نیاز و خالویی، از دوستان خوبم طاهره و فهیمه که در طول مراحل تحقیق و تدوین این مجموعه مرایاری فرمودند صمیمانه سپاسگزارى نمایم و از درگاه پروردگار متعال برای تمامی بزرگواران سعادت دنیا و آخرت را مسئلت می‌نمایم.

چکیده

برنج از محصولات مهم استان فارس است و هر گونه نوسان در تولید این محصول بر سطح رفاه تولیدکننده تأثیر می‌گذارد. نهاده‌های شیمیایی در افزایش تولید محصولات کشاورزی بویژه برنج اهمیت زیادی دارند. با توجه به سیاست هدفمندی یارانه‌ها این پژوهش با هدف تحلیل اثرات رفاهی حذف یارانه‌ی نهاده‌ی کود شیمیایی در فرآیند تولید محصول برنج در شهرستان ممسنی استان فارس، انجام شد. برای رسیدن به هدف‌های این پژوهش، تابع تقاضای عوامل تولید و تابع تولید برنج با استفاده از داده‌های به دست آمده از میان ۱۰۰ برنج‌کار در سال ۱۳۹۰ برآورد گردید. نتایج بدست آمده از تخمین تابع هزینه حاکی از آن است که با حذف ۵۰ درصدی یارانه کود، میزان ۱۱/۵ درصد مصرف کود کاهش خواهد داشت. در اثر این کاهش مصرف، میزان تولید برنج ۲۲ درصد کاهش می‌یابد. همچنین، هزینه‌های تولید در هر هکتار رشد ۳۵ درصدی را نشان داد. یعنی سود شالیکاران برنج ۰/۴۵ کاهش می‌یابد. با حذف ۱۰۰ درصدی یارانه کود، هزینه‌های تولید در هر هکتار رشد ۹ درصدی را دارد و قیمت برنج به ۶۳۰۰۰ ریال می‌رسد و سود برنجکاران ۰/۳۷ کاهش می‌یابد. بنابراین در منطقه ممسنی، آزاد سازی قیمت کود شیمیایی باعث کاهش سطح زیر کشت برنج این منطقه می‌شود. لذا حذف یارانه کود باید با احتیاط و تدریجی انجام پذیرد.

کلید واژه: کود شیمیایی، تابع هزینه ترانسلوگ، قیمت برنج، کشش هزینه، تابع تولید

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: مقدمه پیشینه تحقیق
۲	۱- مقدمه
۲	۱-۱- کلیات
۴	۲-۱- سیاست‌های حمایتی دولت از بخش کشاورزی
۶	۳-۱- سیاست‌های پرداخت یارانه به نهاده‌های تولید
۱۲	۴-۱- وضعیت تولید جهانی برنج
۱۴	۵-۱- تجارت جهانی برنج در دهه گذشته و میزان ذخایر آن در سال ۲۰۱۲
۱۴	۶-۱- عملکرد جهانی برنج
۱۵	۷-۱- قیمت جهانی برنج
۱۵	۸-۱- وضعیت تولید برنج در ایران
۱۸	۹-۱- واردات برنج در ایران
۱۹	۱۰-۱- قیمت برنج در ایران
۲۰	۱۱-۱- هزینه تولید برنج در ایران
۲۲	۱۲-۱- سرانه مصرف برنج در ایران و جهان
۲۳	۱۳-۱- وضعیت تولید برنج در استان فارس
۲۴	۱۴-۱- وضعیت تولید برنج در شهرستان ممسنی
۲۵	۱۵-۱- اهداف تحقیق
۲۵	۱۶-۱- فرضیات تحقیق
۲۵	۱۷-۱- مروری بر مطالعات انجام شده

فصل دوم: روش شناسی تحقیق

- ۳۵ - ۲- تئوری و روش تحقیق
- ۳۵ - ۲-۱- مقایسه توابع هزینه و انتخاب بهترین تابع هزینه
- ۳۶ - ۲-۱-۱- تابع هزینه کاب- داگلاس
- ۳۷ - ۲-۱-۲- تابع هزینه ترانسلوگ
- ۴۰ - ۲-۲- تابع تقاضای نهاده‌ها
- ۴۱ - ۲-۳- تابع تولید
- ۴۳ - ۲-۴- کشش‌های خود قیمتی و متقاطع تقاضای نهاده
- ۴۴ - ۲-۵- بررسی اثرات حذف یارانه کود شیمیایی بر تغییرات رفاهی
- ۴۴ - ۲-۶- تخمین ارتباط سطح زیر کشت و قیمت نهاده کود شیمیایی
- ۴۵ - ۲-۷- داده‌ها

فصل سوم: نتایج و بحث

- ۴۹ - ۳- نتایج بحث
- ۴۹ - ۳-۱- مقدمه
- ۴۹ - ۳-۲- نتایج آزمون نرمال بودن
- ۵۰ - ۳-۳- نتایج برآورده الگوی تابع هزینه برنج
- ۵۴ - ۳-۴- نتایج حاصل از تخمین توابع تقاضای نهاده‌ها
- ۵۹ - ۳-۵- محاسبه کشش‌های خود قیمتی و متقاطع در تقاضای کود شیمیایی
- ۶۳ - ۳-۶- محاسبه کشش هزینه
- ۶۵ - ۳-۷- نتایج حاصل از اثرات حذف یارانه بر تغییرات رفاهی
- ۶۷ - ۳-۸- بررسی اثرات حذف یارانه کود شیمیایی بر تغییرات سطح زیر کشت

۶۹	۳-۹- نتایج حاصل از تخمین تابع تولید
۷۲	۳-۱۰- نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۷۶	۳-۱۱- پیشنهادات
	فهرست منابع
۷۷	الف: منابع فارسی
۸۲	ب: منابع خارجی

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۱۰	جدول (۱-۱): میزان یارانه پرداختی به کود شیمیایی طی سالهای ۱۳۶۹-۱۳۸۷۹
۱۳	جدول (۲-۱): وضعیت بازار جهانی برنج در دوره ۲۰۰۷-۲۰۱۲ (میلیون تن)
۱۶	جدول (۳-۱): تولید برنج در ایران طی سال ۲۰۰۰ الی ۲۰۰۸ میلادی واحد میلیون تن
۱۶	جدول (۴-۱): برآورد تولید و سطح زیر کشت شلتوک برنج (هزار هکتار-هزار تن)
۱۷	جدول (۵-۱): سطح تولید و عملکرد شلتوک کشور طی سالهای ۱۳۸۱-۱۳۸۹
۲۱	جدول (۶-۱): قیمت خرده فروشی هرکیلو گرم برنج در خرداد ماه سال ۱۳۹۱- هزار ریال
۲۳	جدول (۷-۱): فهرست ارقام محلی و مبدأ رویش برنج در استان فارس
۵۱	جدول (۱-۳): نتایج آزمون تقارن به کمک روش والد بر روی ضرایب
۵۱	جدول (۲-۳): نتایج حاصل از برآورد تابع هزینه برنجکاران شهرستان ممسنی- تصریح ترانسلوگ
۵۵	جدول (۳-۳): نتایج حاصل از تخمین تابع تقاضای آب
۵۶	جدول (۴-۳): نتایج حاصل از تخمین تابع تقاضای نیروی کار
۵۶	جدول (۵-۳): نتایج حاصل از تخمین تابع تقاضای بذر
۵۷	جدول (۶-۳): نتایج حاصل از تخمین تابع تقاضای هزینه اجاره+سوخت+استهلاک ماشین‌آلات
۵۷	جدول (۷-۳): نتایج حاصل از تخمین تابع تقاضای انرژی
۵۸	جدول (۸-۳): نتایج حاصل از تخمین تابع تقاضای کود
۵۹	جدول (۹-۳): کشش‌های خودقیمتی و متقاطع نهاده‌های مورد استفاده در تولید برنج
۶۳	جدول (۱۰-۳): خلاصه نتیجه کشش‌های متقاطع معنی‌دار، نهاده‌های مورد استفاده در تولید برنج
۶۴	جدول (۱۱-۳): نتایج حاصل از برآورد کشش هزینه
۶۶	جدول (۱۲-۳): تغییرات رفاهی برنجکاران و اثر کاهش یارانه کود بر مصرف کود، تولید و سطح زیر

کشت، هزینه‌های تولید قیمت برنج

۶۷ جدول (۳-۱۳): نتایج برآورد تابع ارتباط سطح زیر کشت و هزینه نهاده‌ها (قیمت کود شیمیایی)

۶۹ جدول (۳-۱۴): نتایج حاصل از برآورد تابع تولیدکاب - داگلاس

۷۰ جدول (۳-۱۵): نتایج حاصل از برآورد تابع تولید ترانسلوگ

فصل اول

مقدمه و پیشینه تحقیق

۱- مقدمه

۱-۱- کلیات

بخش کشاورزی به عنوان یکی از حوزه‌های مهم فعالیت اقتصادی همواره مورد توجه بوده است. از دلایل مهم این توجه نقش قابل ملاحظه این بخش در تأمین نیازهای غذایی انسان می‌باشد. (طهرانچیان، ۱۳۸۲).

با توجه به نقش مهم کشاورزی در اقتصاد به صورت‌های مختلف، حمایت از تولید در بخش کشاورزی به عنوان یک سیاست کلان در اغلب دولت‌ها با تفاوت‌هایی در شدت و ضعف اجرا می‌شود (نجفی، ۱۳۷۹ و فائو، ۲۰۱۰). در مواردی هم که تجارت آزاد باعث می‌شود تا دولت‌ها حمایت‌های خود را محدودتر کنند سعی بر این است تا این حمایت‌ها به طور کامل قطع نشود (موسسه بین‌المللی سیاست‌های غذایی، ۲۰۰۷). دلیل این امر نیز اهمیت بسزای تأمین غذا و امنیت غذایی جوامع مختلف است. امنیت غذایی یک کشور ارتباط مستقیمی با امنیت اجتماعی و سیاسی آن کشور دارد. کشورها حمایت‌های خود را به صورت‌های مختلف مانند تعیین تعرفه‌های واردات محصول کشاورزی برای حمایت از تولیدکنندگان، پرداخت جوایز صادراتی، حمایت از صنایع تبدیلی، تأمین نهاده‌های مختلف و پرداخت یارانه‌های گوناگون انجام می‌دهند (هاگمن، ۲۰۰۳ و مارتینی، ۲۰۰۴).

همچنین بخش کشاورزی به دلیل برخورداری از رشد مستمر و پایدار اقتصادی، نقش تأمین غذا و امنیت غذایی بر پایه منابع داخلی، همچنین حفاظت از منابع پایه تولید، بازدهی سرمایه، ارز آوری، ارز بری کمتر، ایجاد عدالت اجتماعی در قیاس با سایر بخش‌های اقتصادی کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

به نحوی که این بخش توانسته در دو دهه اخیر رشد چشم‌گیری داشته باشد، به طوری که بالغ بر حدود ۲۶ درصد تولید ناخالص ملی، ۲۳ درصد اشتغال و ۸۰ درصد مواد غذایی مورد نیاز مردم و مواد خام مورد نیاز صنایع در این بخش تأمین می‌شود. با وجود اینکه سهم بخش کشاورزی در اقتصاد ملی و امنیت غذایی کشور بالاست، اما فقط ۵ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌های کشور به این بخش اختصاص پیدا کرده است (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۹).

تعیین گرایش کشاورزان نسبت به مخاطره نشان می‌دهد که اکثریت کشاورزان رفتار ریسک‌گریزی یا فرار از مخاطره از خود نشان می‌دهند، لذا سیاستگذاران بخش کشاورزی هنگام برنامه‌ریزی باید به این نکته توجه داشته باشند (کوپاهی و فردوسی، ۱۳۸۴).

همچنین در ابتدای قرن حاضر بخش کشاورزی در اقتصاد ایران نقشی برتر را داشت، به طوری که حدود ۹۰ درصد تولید ناخالص ملی از بخش کشاورزی بود. به موازات گسترش شهرنشینی و رشد بخش غیرکشاورزی سهم بخش کشاورزی کاهش یافت. در حال حاضر این بخش با بهره‌گیری از حدود ۱۸/۵ میلیون هکتار اراضی مستعد کشاورزی و ۷۲/۳ میلیارد مترمکعب آب و ۳/۳ میلیون بهره‌بردار، تلاش گسترده‌ای را به منظور تولید محصولات زراعی و باغی مورد نیاز کشور شروع کرده‌است. بخش کشاورزی در حال حاضر با تولید ۲۶ درصد تولید ناخالص ملی و اشتغال بیش از ۳/۳ میلیون نفر (معادل ۲۳ درصد)، ۲۶ درصد صادرات غیر نفتی و تأمین حدود ۸۰ تا ۸۵ درصد از غذای کشور در داخل و با صادرات بیش از ۷۹ میلیون دلار محصولات کشاورزی سهم قابل توجهی در اقتصاد کشور دارد. (طهرانچیان، ۱۳۸۲).

در بخش کشاورزی برنج به عنوان یکی از محصولات راهبردی در جهان شناخته شده است و تحقیقات گسترده‌ای بر روی این محصول متمرکز شده است (دنيس، ۲۰۰۸). بررسی سیاست‌های حمایتی کشورهای مختلف نشان می‌دهد که برنامه‌های متنوعی برای حمایت از تولید این محصول در جهان اجرا می‌شود (اختیار، ۲۰۰۸).

در ایران، محصول برنج در چند منطقه عمده تولید می‌گردد که شامل استان‌های گیلان، مازندران، کهگیلویه و بویر احمد و فارس می‌باشد. در استان فارس تمرکز تولید این محصول در دو منطقه ممسنی و اراضی سد درودزن می‌باشد که منطقه کامفیروز با قرار گرفتن در مسیر رودخانه کر و در اراضی بالا دست سد درودزن به عنوان بزرگترین منطقه تولید برنج در استان فارس شناخته می‌شود. در ایران نیز سیاست‌های حمایتی مختلفی برای توسعه کشت و تولید برنج در مناطق مختلف اعمال می‌شود. سیاست‌هایی مانند تعرفه‌های دولتی، خرید تضمینی، حمایت نهاده‌های مختلف تولیدی می‌باشد (گیلانپور، ۱۳۷۹).

خودکفایی در زمینه محصولات کشاورزی بویژه محصول برنج همواره مورد توجه مدیران و برنامه‌ریزان بوده و یکی از پایه‌های اساسی استقلال هر کشور به شمار می‌رود این محصول نقش عمده‌ای در توسعه اقتصادی هر کشور دارد. این نقش از نظر تأمین مواد غذایی، ایجاد اشتغال، تأمین ارز، روابط آن با سایر بخش‌ها و سهمی که در تولید ناخالص ملی دارد در خور ملاحظه است (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۸).

از طرفی کود شیمیایی یکی از مهمترین نهاده‌هایی است که در حال حاضر در بخش کشاورزی مصرف می‌شود و می‌تواند تأثیر فوق‌العاده‌ای روی کمیت و کیفیت محصولات کشاورزی، سلامت جامعه و سلامت محیط زیست داشته باشد (موسسه تحقیقات آب و خاک، ۱۳۹۰).

۱-۲- سیاست‌های حمایتی دولت از بخش کشاورزی

امروزه دولت‌ها در تمامی کشورها به خصوص کشورهای جهان سوم، با سیاست‌گذاری‌های اقتصادی نقش اساسی در روند رشد و توسعه اقتصادی ایفا می‌کنند. یکی از سیاست‌های مهم اقتصادی دولت اتخاذ سیاست‌های حمایتی مناسب می‌باشد. زیرا عوامل متعددی سبب می‌گردد تا عدم تعادل بین بخش‌های مختلف تولید، توزیع، مصرف و تجارت خارجی به وجود آید. از این رو پرداخت یارانه یکی از ابزارهای حمایتی دولت است که در جهت حمایت از اقشار و بخش‌های مختلف اقتصادی به کار می‌رود. واژه‌ی یارانه در لغت- نامه به

طور کلی کمک رایگان و اعانه (مالی) دولت به مردم در زمان‌های معین معنا شده است (شمشادی و خلیلیان، ۱۳۸۹).

همواره بخش کشاورزی از سیاست حمایتی برخوردار بوده است، اما برای رشد پایدار لازم است افزایش تولید از طریق رشد بهره‌وری انجام گیرد در این راستا به منظور تقویت بنیه‌ی مالی تولیدکنندگان، تسهیلات گوناگونی به صورت کمک‌های بلاعوض درخصوص تأمین بذر، کود، سم و غیره فراهم می‌شود و یا با خرید تضمینی محصولات کشاورزی موجبات آسودگی خیال و فراغت خاطر آنان را مهیا می‌سازند (پیرایی و مجاوریان، ۱۳۸۲).

از این رو دولت باید در جهت نیل به توسعه‌ی این بخش اهداف و سیاست‌های را پیگیری و در اولویت برنامه‌های خود قرار دهد، فراهم نمودن زمینه‌های بهره‌گیری از کلیه‌ی منابع و عوامل مؤثر در زنجیره‌ی تولید، فرآوری، عرضه‌ی محصولات کشاورزی و ایجاد سیاست‌های حمایتی همه‌جانبه و مؤثر به منظور ایجاد بستر مناسب تولید و رشد مستمر و پایدار محصولات کشاورزی، اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌های راهبردی و تدابیر و تصمیمات اجرایی قاطع برای افزایش تولید، بهبود شاخص تغذیه‌ی کشور، افزایش توان صادراتی، افزایش متوسط درآمد شاغلین بخش و نیل به خودکفایی در این بخش می‌تواند از اهداف دولت در حمایت از این بخش باشد.

در حال حاضر بسیاری از بخش‌های اقتصادی کشور در موقعیتی هستند که در بازارهای داخلی به دلیل حمایت‌های غیر اصولی دولت دارای مزیت‌های غیرواقعی هستند که با روند رو به گسترش بازارهای جهانی و اقتصاد، باز این بخش‌ها متحمل زیان‌های سنگینی خواهند شد در نتیجه حمایت اصولی و هدفمند از تولید محصولاتی که توان رقابت در بازارهای بین‌المللی را دارا باشند می‌تواند تضمین‌کننده‌ی حضوری موفق در بازارهای جهانی باشد. دولت به روش‌های مختلف از قبیل قیمت‌گذاری، خرید تضمینی، بیمه محصولات، وضع تعرفه گمرکی، معافیت مالیاتی و روش یارانه نهاده‌ها از بخش کشاورزی حمایت می‌کند. (حسینی و همکاران، ۱۳۸۱).

۱-۳- سیاست پرداخت یارانه به نهاده‌های تولید

پرداخت یارانه به نهاده‌های کشاورزی یک سیاست مرسوم در اکثر کشورهای جهان و به خصوص کشورهای در حال توسعه است. در واقع هدف اصلی از این کار، ترویج و ارتقای نقش نهاده‌هایی مانند کودهای شیمیایی است که می‌تواند عملکرد محصولات کشاورزی را افزایش قابل توجهی دهد (کریم زادگان و همکاران، ۱۳۸۵).

یارانه بهایی است که دولت‌ها برای رساندن کالا و خدمات به دست مصرف‌کننده به قیمت ارزان‌تر و حمایت از توان رقابت تولیدکنندگان پرداخت می‌کنند. این به معنای آن است که کالا با کمک مالی دولت، با قیمتی پایین‌تر از قیمت بازار، به مصرف‌کننده یا تولیدکننده عرضه شود. به عبارت دیگر، یارانه پرداخت وجه مشخصی از سوی دولت برای کالا یا خدماتی است که مورد استفاده‌ی مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان قرار می‌گیرد (آخوندی قهرودی، ۱۳۸۷). دولت‌ها برای حمایت از بخش کشاورزی و برای کمک به پیشرفت و توسعه‌ی این بخش، سیاست‌های مختلفی را درپیش گرفته‌اند که برخی از مهمترین سیاست‌های حمایتی آنها به صورت یارانه عبارت است از:

- ❖ دادن یارانه به نهاده‌های تولید.
- ❖ دادن یارانه به اعتبارات و بخش تسهیلات جهت امور جاری و سرمایه‌ای.
- ❖ تعیین قیمت‌های خرید تضمینی محصولات کشاورزی.
- ❖ اعمال محدودیت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای بر واردات محصولات کشاورزی.
- ❖ پرداخت یارانه به صادرکنندگان محصولات کشاورزی.
- ❖ ارائه‌ی رایگان انواع خدمات توسعه‌ای و ترویجی.
- ❖ پرداخت غرامت به خسارت دیدگان از بلایای طبیعی.
- ❖ اختصاص یارانه به بیمه‌ی کشاورزی.
- ❖ انجام سرمایه گذاری‌های زیربنایی مختلف و غیره (آخوندی قهرودی، ۱۳۸۷).

یارانه‌ها بر مبنای نحوه‌ی محاسبه‌ی آن‌ها به دو نوع آشکار و پنهان، بر مبنای نوع کالا و خدمات به سه نوع مصرفی، تولیدی و خدماتی و بر مبنای پرداخت به دو نوع مستقیم و غیر مستقیم پرداخت می‌شوند (نسیبی‌پور، ۱۳۶۹).

با افزایش حضور دولت‌ها در اقتصاد، پرداخت یارانه نیز به تبع آن افزایش یافته و به تدریج دامنه‌ی آن در امور گوناگون گسترش یافته است. یارانه، صرف‌نظر از نوع نظام حاکم بر جوامع، در بیشتر کشورهای گوناگون توسعه یافته و در حال توسعه پرداخت می‌شود و کشورهای گوناگون هر یک با توجه به امکانات و محدودیت‌های خود، نظام‌های گوناگونی برای پرداخت یارانه اتخاذ کرده‌اند. یارانه در کشورهای توسعه یافته به صورتی که در کشورهای در حال توسعه رایج است، معمول نیست. در واقع بیشتر یارانه‌ها در کشورهای توسعه یافته در جهت حفظ و افزایش درآمد کشاورزان، کاهش اختلاف درآمد شهری و روستایی و تقویت موقعیت محصولات کشاورزی در بازارهای جهانی از راه اعطای یارانه‌ی صادراتی می‌باشد (حسینی و مالکی، ۱۳۸۴ و نجفی، ۱۳۸۵).

در ایران اعطای یارانه به انرژی موجب شده‌است که انرژی جایگزین نیروی کار و سرمایه شود (باستانزاد، ۱۳۸۰). در ایران الگوی مصرف انرژی در پی کاهش یا حذف یارانه‌ی آن تغییر خواهد نمود. با کاهش یارانه و افزایش قیمت حامل‌های انرژی انتظار می‌رود که میزان تقاضای انرژی نیز کاهش یابد و با توجه به این که انرژی از نهاده‌های مهم در تولید کشاورزی است، تولید از افزایش قیمت انرژی متأثر خواهد شد و در سطح کلان و در کل بخش کشاورزی کاهش تولید امری محتمل است، اما با این حال، کاهش مخارج دولت نیز فرصت استفاده‌ی بیش تر از منابع مالی را فراهم خواهد نمود (مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۷۸).

پرداخت یارانه‌ها یکی از سیاست‌های حمایتی دولت از بخش‌های اجتماعی و اقتصادی می‌باشد. یکی از اهداف اجتماعی برقراری یارانه، حمایت از اقشار محروم، کاهش فاصله طبقاتی و افزایش رفاه عمومی است (احمدوند و اسلامی، ۱۳۸۴).

پرداخت یارانه‌ی کود، سم، بذر، بیمه‌ی محصولات کشاورزی، خسارت محصولات کشاورزی، تفاوت عیار چغندر قند، ماشین‌آلات کشاورزی، ارائه خدمات و تحقیقات کشاورزی به طور رایگان، کمک به سرمایه‌گذاری در واحدهای کشت و صنعت و یا پرداخت زیانکرد و خسارت آن‌ها و یارانه یا جایزه صادراتی را می‌توان از جمله یارانه‌های تولیدی به حساب آورد (ریموند و رنفرو، ۱۹۹۲).

از دیدگاه بسیاری از کارشناسان، پایین بودن قیمت نهاده‌ی کود در اثر سیاست‌های حمایتی دولت سبب مصرف بی‌رویه‌ی این نهاده و استفاده از الگوی کشت غیربهبینه در بیش‌تر دشت‌های کشاورزی ایران شده است (عزیزی، ۱۳۸۴، ملکوتی و متشعزاده، ۱۳۸۰، بای‌بوردی، ۱۳۷۹).

در چند دهه‌ی اخیر و به دنبال افزایش آگاهی عمومی درباره‌ی اثرات مخرب زیست محیطی کاربرد نامتعادل نهاده‌های شیمیایی در تولید محصولات کشاورزی، در بیش‌تر کشورها تلاش‌ها در جهت حذف و جایگزینی سیاست یارانه‌ی نهاده‌های شیمیایی با سیاست‌های مطلوب در دستور کار سیاست‌گذاران قرار گرفته است (کیم، ۲۰۰۱، ویرسینک و همکاران، ۱۹۸۸).

بر همین اساس و با توجه به مسائل اقتصادی، زیست‌محیطی و مالی، پرداخت یارانه‌ی نهاده‌های شیمیایی و از سوی دیگر برای فراهم کردن شرایط لازم برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی، بازرنگری و تغییر سیاست‌های یارانه‌ای نهاده‌های یاد شده، ضرورتی انکارناپذیر است (حسینی و بی‌نظیر، ۱۳۷۹). از جمله سیاست‌های پیشنهادی در این زمینه، سیاست حذف یارانه‌ی کودهای شیمیایی است.

در ایران میزان یارانه‌ی پرداختی به کود شیمیایی از ۳۰۰ میلیون ریال در سال ۱۳۵۲ به ۷۸/۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۰ رسیده است. همچنین سهم یارانه‌ی کود شیمیایی از کل یارانه‌های پرداختی از ۴/۱ درصد در سال ۱۳۵۲ به ۱۵/۳ درصد در سال ۱۳۷۰ افزایش یافته است. در سال ۱۳۷۹ به دلیل کاهش حمایت دولت و همچنین تشویق مصرف بهینه‌ی نهاده‌های کشاورزی، سهم یارانه‌ی کود شیمیایی از کل یارانه‌های پرداختی معادل ۶/۵۹ درصد بوده که نسبت به سال ۱۳۷۰، ۸/۷۱ درصد کاهش یافته است. در سال ۱۳۷۹، یارانه کود شیمیایی معادل ۵۳۱ میلیون ریال بوده که در کل ۶/۵ درصد از کل یارانه‌ی پرداختی

را شامل شده است. مقدار یارانه‌ی مصوب پرداختی به کود شیمیایی در سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۰ همواره رو به افزایش بوده است و در برخی از سال‌ها حتی به چند برابر رسیده است. این روند افزایش شدید مخارج دولت در فصل یارانه‌ی نهاده‌ها را به همراه داشته است. روی هم رفته توزیع و مصرف کود در ایران روندی افزایشی را نشان می‌دهد. در دوره ۱۳۸۴-۱۳۸۰ میزان توزیع کود شیمیایی حدود ۱/۵ برابر شده است. در حالی که افزایش تولیدات کشاورزی در طی این دوره از رقم یاد شده فاصله‌ی زیادی دارد. بر این اساس می‌توان گفت چنین استفاده‌ی بی‌رویه ممکن است بیش از آن که به تولید کمک کند، بار مالی دولت را افزایش دهد. یارانه‌ی کود شیمیایی را می‌توان از دلایل عمده‌ی این الگوی مصرف کود دانست. تنگناهای منابع تولید داخلی در تأمین کود شیمیایی و افزایش قیمت‌های جهانی نفت، باعث افزایش قیمت‌های جهانی این نهاده و همچنین افزایش کرایه‌ی حمل دریایی آن در سطح جهان شد. به همین جهت یارانه‌ها به گونه‌ای چشمگیر افزایش یافت و این امر، دولت را در پرداخت یارانه‌ها با مشکل رو به رو کرد، به گونه‌ای که در سال ۱۳۸۳ حدود ۱۱۵۰ میلیارد ریال از یارانه‌های مورد نیاز تأمین نشده و در سال ۱۳۸۴ نیز مبلغ تصویب شده حدود ۲ هزار میلیارد ریال با آنچه که درخواست شده بود، فاصله داشت (سازمان خدمات حمایتی، ۱۳۸۵). کود شیمیایی تأمین شده در سال ۱۳۸۹، حدود ۲/۸۶ میلیون تن بوده که ۶۲ درصد آن در کارخانجات داخلی تولید و ۳۸ درصد بقیه از واردات تأمین شده است جدول (۱-۱) (وزارت جهاد کشاورزی-خدمات حمایتی کشاورزی، ۱۳۸۹).